

ЈЕДАН МОДЕЛ ОБРАДЕ НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ „ЂАВО И ЊЕГОВ ШЕГРТ“ У ПРВОМ РАЗРЕДУ СРЕДЊЕ СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

Пред читаоцима је опис тока часа обраде народне приповетке „Ђаво и његов шегрт“ у првом разреду средње стручне школе. Књижевнотеоријско знање о народној приповеци допуњено је аналитичком интерпретацијом у функцији тумачења текста и препознавања порука у свим његовим нивоима. Образовни и функционални задаци на часу обраде наведене приповетке су следећи: упознавање и понављање форме, структуре и симбола народне приповетке; препознавање уметничке улоге фантастичних мотива; препознавање преплитања и усаглашавања фантастичних мотива и животне стварности; увођење ученика у технику тумачења симбола у тексту кроз стручну литературу; уочавање посредних критичких елемената социолошког типа. Навикли на препричавање, ученици често не знају да уроне у широка тајанства народног стваралаштва и у умеће тумачења текста, па их у том смислу треба подстицати и усмеравати. Ова јединствена приповетка је савршена као модел за обуку те врсте и активно учешће ученика у анализи дела и препознавање универзалних порука као што су: да би

се зло победило – мора се упознати и препознати у нама самима, али и у другима; грешке се могу и морају исправити; до циља се не долази лако; помоћ увек стиже у правом тренутку, али је треба заслужити.

У Чајкановићевом зборнику *Сшара српска религија и мишологија* прочитати одредницу *даба* и *ђаво*.

У нашој школској библиотеци Чајкановићевих зборника нема, а из градске се не смеју износити, па је овај задатак могуће урадити само у сарадњи са нашим градским библиотекарима, који ће помоћи ученицима.

Ученици су обавештени да на час донесу уџбенике или Вукову збирку *Српске народне њријо-вијетке*, јер су нам за тумачење неопходни одломци текста.

Подсећам ученике да смо током обраде народне фантастичне приче *Дјевојка држа од коња* уочили план приповедања и план тумачења. Предлажем да и овога пута применимо тај метод и откријемо шта тајанствени слој тумачења дела нуди као поруку и поуку. Мо-

лим ученика, члана наше драмске секције, да прочита приповетку. Заједно слушамо следећи текст:

Ђаво и његов шегрт (Одломци)

Био један човек, ња имао јединца сина. Овај син рече једану оцу: „Бадо, шиа ћемо радити? Ја овако не моћу живети; нећо идем у свети да учим какав занат. Видиш како је данас: који зна најмање заната, шиај сваки доље живи од свакога шезака.“ Ошца ѡа је дућо одвратио говорећи му да и у занату има брије и шрудга, и како би оставио оца сама! Али кад се син не дадне никако одвратиши, најпосле му дојусиши ошца да иде да учи занат. Онда се он диће у свети да шражи заната. Пућујући шиако удари на једну воду, а идући шокрај шие воде среће се с једним човеком у зеленим хаљинама, ѡа ѡа човек зайишиа куда иде, а он му одговори: „Идем у свети да шражим мајшора каквоћ да учим занат.“ Онда му рече онај човек у зеленим хаљинама: „Ја сам мајшор, ходи к мени ѡа учи занат кад ши шиако срце шиие...“ То је био ѡаво. Он одведе деће у своје дворе и шреда ѡа једној сшарој даба да ѡа учи, ѡа се ошети враши на овај свети... И шиако шроћу шри јодине дана, и кад би јод мајшор зайишиао деће шиа је научило, оно би му сва-

їда одговорило да није нишїа. Нај-їосле їа зайїїа ђаво још једном: „Јеси ли шїїоїод научио?“ А деїе му одговори: „Нисам нишїа, неїо сам заборавио и оно шїїо сам їре знао.“ Онда се ђаво расрди їа му рече: „Кад їи досад ниси нишїа научио, неїеши никад нишїа ни научиїи, неїо иди десїраїа куд їе очи воде и ноїе носе.“ Деїе, које је већ добро ђаволски занайї изучило било, одмах скочи на воду и сїане їливати ка крају, и исїливавши изиїе на бреї и ошїде к своме оцу. Ошїац како їа уїледа, далеко исїрча їред њ їовореїи: „Где си, сине, задоїа!“ А син му одговори: „Учио сам занайї.“ Иза шїоїа їроїе неко време и доїе вашар у оближњему једному селу. Тада рече син оцу: „Бадо, хајдемо на вашар.“ Ошїац му одговори: „А с чим ћемо, синко, кад немамо ниїде нишїа?“ – „Ти за їо немаши бриїе“, одговорио му син, и їоїу на вашар. Идуїи шїако їушїем, син рече оцу: „Кад будемо близу вашара, ја ћу се сївориїи лей коњ, шїїо їа неїе диїи у целом вашару. Сав вашар чудиїе му се. А мој ће маїсїор доїи да куйи коња, и шїїо їод зацениши он ће даїи. Али се немој шалиїи да му даши улар, неїо кад новац їримиши, одмах ми улар скини с їлаве їа удари њиме о земљу.“ Кад доїу близу вашара, деїе се їреївори у коња шїїо їа ниїде нема. Сїарац їоведо коња їо вашару, а сав се вашар слеже око њеїа, їа се сви сїадоше зїледаїи, јер нико не сме ни да зайїїа їошїїо је. Кад али еїїо їи маїсїора: сїворио се Турчин, їа завио чалму око їлаве, а сїусїїио хаїине до земље. Кад доїе, а он рече: „Ја ћу шїоїа коња куйиїи. Говори, сїарче, їошїїо је.“ Шїїо је їод сїарац заискао, Турчин му одмах извади їоїове новце без речи. Сїарац, кад їрими новац, скине с коња улар, їа њиме о земљу. У шїај мах несїане и коња и куйца. Сїарац, дошавши куїи с новцем, зайїече и сина код куїе. Кад їосле некої времена доїе друїи ва-

шар, онда син оїеї рече оцу: „Хајдемо, бадо, на вашар.“ Ошїац му већ није хїео нишїа їовориїи, неїо одмах їоїе с њим. Кад су били близу вашара, син рече оцу: „Ја ћу се сад сївориїи једна їрїовина: шаїра їуна роде, шїїо је на вашару неїе диїи лейше и доїаїиїе. Ни њу неїе моїи нико куйиїи, а маїсїор ће мој доїи, и їлаїиїе шїїо їод зацениши. Али не шали се, не даїи му кључева у руке, неїо кад новац їримиши, удри кључевима о земљу.“ Тако и дуде: кад се он сївори лейа їрїовина, сав се вашар сїане дивиїи. Али еїїо їи маїсїора, оїеї се сїворио Турчин као и їре, їа їиїа сїарац: „Пошїїо?“ Колико је їод сїарац заценио, їолико је Турчин одмах їлаїио, а сїарац кад їрими новце, удари кључевима о земљу. У шїај час несїане и їрїовине и куйца, неїо од їрїовине сївори се їолуд, а од Турчина сївори се кодац, їа їошїерај їолуда! Док су се они виїали овамо онамо, царева кїи била изишла їред двор їа их їледала, а їолуд уједанїуї сїрелимке девоїци на руку, їа јој се їреївори у їрсїен на руци. Онда кодац їадне на земљу, їа се сївори човек, їе оїиїде к цару и їонуди му се да їа їрими у службу: служиїе їа їри їодине дана, а нишїа на свеїу не шїїе, ни хране ни їиїа ни одела, само да му цар да онај їрсїен с девоїчине руке. Цар їа їрими и обеїа се да ће му даїи. Тако је онај служио а девоїка їрсїен носила, и врло јој је дио мио, јер је дању дио їрсїен а ноїу лей момак їак јој їоворио: „Кад доїе време да ме узму од шїеде, не даї ме никоме у руке, неїо удри мноме у земљу.“ Кад се наврше їри їодине дана, доїе цар ка кїери својој, їак је сїане молиїи да му да їрсїен. Онда она као срдїїио даци їрсїен на земљу; їрсїен їрсне, а од њеїа се їрсїе сїїїна їроја, а једно зрно оїкоїрїа се їод цареву чизму; а слуга се уједанїуї сївори врадац, їа наврїи нанос сїане їроју зодиїи, и

кад сва зрна їозобїе, їоїе да и оно їоследње исїод царева чизме кљуне, али од зрна уједанїуї їосїане мацкач, їа враїца за враїи.

После изражаїног читања (читање приповетке траје пет минута) и кратке паузе, питам ученике:

Доїоворили смо се да їрїиовеїку їрочиїаїїе код куїе, али сада смо је сви заједно доживели. То је, иїак, довољно да се усїосїави исконска аїмосфера їрїиоведача и слушалаца као модел шїраїања и їреношења народне мудросїи. Да ли вам је инїтересанїїна и необична ова їрїиовеїка? Да ли сїе је їоїїїуно разумели? Има ли неких неїасних, чудних месїа? Да ли вам се, иїак, доїада? Шїа мислиїе, да ли вам лейоїа слика и дрзо смеїивање кадрова, динамичан и ефекїан крај їомажу или смеїају да їреїознаїїе њено їраво значење?

Слушам ученике коїи врло спонтано коментаришу младиїеву сналажљивост и лукавост, истичуїи напете ситуације на вашару, помоћ и оданост оца и царева кїери и вртоглаву брзину претварања у борби за живот и опстанак.

Упозоравам ученике да планом приповедања, односно препричавањем, нису исцрпени сви нивои анализе текста. Препричавање указује на то да добро познају текст, али не и оно што текст, као допуну и додатну информацију, може још да им пружи. Тиме наговештавам значај онога што следи и поступно их уводим у анализу. Зато питам:

Зашїїо син одлази од куїе и осїавља оца самої? Шїа су узроци, али и оїравдани разлози њеїової незадовољсїїва? Чему се нада? Шїа жели да їосїїїне? Шїа мислиїе –

колико има година? Да ли је, можда, ваш вршњак? У овој иријовци син се назива дејетом. И ви сте у првом разреду средње школе у којој изучавајте занат три године, као и јунак ове иријовке, и нисте деца, али нисте ни одрасли људи, а ипак сте у оном узрасту када се озбиљно бира будуће занимање, најчешће за цео живот. Да ли га разумете?

Желим атмосферу блискости и идентификацију са јунаком и бројним питањима успевам да усмерим ученике ка следећем закључку: лако препознају паралелу и претпостављају да се ради о узрасту од петнаестак година. И они су тада одлучивали о томе коју ће средњу школу уписати, у ком месту, који образовни профил, смер, занимање. Разумеју да је у свим временима препознатљива чежња младих људи за бољим животом. Школовање (учење заната) истовремено је школа живота која често подразумева одлазак од куће и одвајање од сигурности породичног дома. Савремени тренутак није ни по чему другачији – и некада и сада ситуације и изазови су исти.

Бајковита шароликост и бројна животна чудеса ипак су инсталирана на темељима сурово сиромашног дечаковог живота – закључујемо заједно.

Ако млад човек одлази од куће, одваја се од породичне заштитне, буде ирејуштен сам себи, на кога или шта прво наилази? Каква искушења живот и ославља пред младог човека? Да ли им се може лако одолети? Како је настала пословица: Узео га ђаво под своје?

Разговор добија на интензитету, јер ученици брзо наводе све не-

воље са којима се сусрећу – од првоза, скупих подстанарских соба, до финансијских проблема. Нерадо одговарају да су новим ситуацијама помало недорасли, још млади и незаштитени и често наивни у убеђењу да ће невоље само њих заобићи. И баш тад их „узме ђаво под своје“. Знају да са њим иду под руку кад пију, кад се коцкају, кад пуше итд. Нису им непознати ни појмови, ни ситуације. Потпуно им је све јасно и истичу да их ђаво „гњура“ од првог тренутка кад прихвате сарадњу са њим.

Да ли сада разумете кога је дечак на свом самосталном иућу првог срео? Ако ђаво носи ирејознајљиву зелену доламу и налази се поред воде – да ли то значи да људи, ипак, знају кад иреше? Знају и ирејознају ојасности – а ипак је ирихватају! Предлој ђавола да дечаку буде мајстор „дејте једва дочека и оће са њим“ (ученици ироналазе цијтају у иријовци). Да ли вам то делује као нејромишљен иошез, као иојрешина одлука? Да ли сте се уилашили за дечаков живот? Да ли је штада, на неки начин, нестиао његов иређашњи живот? Кад нема или мисли да нема избора, млад човек може лако да иосијане жрива. Знаци ујозорења су више нејо јасни: вода има иовршину и дно – иорњи и доњи свей, свейло и шаму. Кад се каже да неко уме добро да илива или да се сналази као риба у води – значења нису само буквална. Ваво је иу на свом ишерену. Ипак, дечак је одлучно кренуо за њим. Шта штада иочиње?

Ученицима је лако да препознају да су у приповеци присутни фантастични, симболични елементи. То је, на пример, одлазак у подводни свет и живот у њему. Али

неки односи су другачији него у бајкама. Дечак у том свету среће бабу која га искрено упозорава на опасност, али га истовремено упућује на то како може да се спасе.

Какву функцију имају ликови баба у иријовкама и бајкама? Позитивну или нејативну? Каква је баба у бајци Злајна јабука и девей иауница? Ко је Баба Роја? Баба Јаја?

Кад ученици почну да набрајају све зле бабе, прозивам ученике добровољце који су били у библиотеци и прочитали задате одељке. По Чајкановићу, старост жене се доводи у везу са склоности ка магијским радњама и злу. Они, такође, износе изненађујуће податке да је ђаволова мајка „баба која помаже ђаволовом ученику да се врати на горњи свет“. Предусретљива и милостива, она подучава ученика како да занат научи, а да се спасе ђавола и оде од њега.

Да ли је мојуће још неко дојунско објашњење? Да ли се у иријовци сјомиње дечакова мајка? Да ли му недостаје? Зашто је одмах иоверовао бади и иослушао је? Да ли је у њој архејиј мајке, заштитнице, иомајачице? Ојишиао је од рођеног оца, а сада слуша нејознајћу бабу. Шта обично млади мисле о сјаријима? Најчешће иојцењују њихово искуство и мудрост, најблаже речено. Да ли је у њему ирорадио инсјинкћ којим је у њој ирејознао једини иујоказ, знак иоред иуја, сјас?

Одговори су озбиљнији и смисленији, спорије стижу. Ученици препознају дечакову потребу за оданошћу, јер се он ни са оцем није растао у свађи. Од куће није отишао озлојеђен и зао. Жели подрш-

ку и довољно је паметан да препозна и прихвати помоћ кад се већ уплео у ђавоља посла.

Да ли је изучио ђавољи занат? Шта уопште значе „ђавоља њосла“? Да ли су то уобичајена знања и вештине? Шта се под тим занатом, уопште, подразумева?

Одвек је то било нешто нечасно, магијско, непоштено, прљаво, подмукло, лукаво... одговарају гласно, скоро сви истовремено.

Да ли је младић као ученик био лукавији од свој мајстора самим тим што је порицао да је било шта научио? Одвек се говорило да се прави занат од мајстора „краде“. Да ли је овај мајстор поверовао да његов ученик баш ништа не зна? Да ли је то већ прва младићева њосла?

Ученици су убеђени да је мајсторов ученик постао тако лукав да је и сопственог мајстора преварио, па га се он, очекивано, отарасио, а баш то је младић и хтео. То тумачимо као његов први искорак ка самосталном животу.

Син се враћа оцу и каже му да је изучио занат, али не каже какав. Да ли је отац радознао? Зашто није? Да ли се држање његовог сина њоменило? Да ли је самоуверен? Да ли изгледа као млад човек који зна шта хоће? Да ли је оцу лакше да слуша оваквог сина? Да ли збој тога отац слуша и ради баш оно што син од њега тражи? Да ли се збој њихове одличне сарадње све добро завршило?

Осећам да су ученици на сигурном путу да овладају планом тумачења текста. Старом оцу је боље, јер је син преузео бригу о домаћинству и истичу да су план, договор и слога најважнији за успех.

Како се њонаша отац кад груби иути иду на вашар? Пронађите у шекстиу ту реченицу.

„Сада отац већ више ништа ни не пита...“ – чујем ускоро одговор који тражим.

Како се ђаво ѡрерушио? Младић је прво диван коњ, а затим раскошна шатира. Ђаво не жали ѡара да кути оно до чега му је штало. Зашто? Шта је за ђавола мера ствари?

До одговора да је то материјално богатство долазим подсећањем на Ромеоов дијалог са апотекарком: „Отров дајем ја теби“ – рекао је Ромео, дајући новац апотекарку.

Да ли син дрине о оцу? Он је сада стварац који без речи слуша свога сина. Али да ли син може без њега? Да ли му је отац неопходан у пресудним тренуцима? Шта би се догодило са младићем да му отац није тако одано ѡмогао? Да ли би директно узрозио његов живот? Да ли то неки родитељи, ипак, раде? Да ли прекознајте вредност и значај овој универзалној моћној сајласја и сарадњавања између оца и сина?

Отац му помаже. Он јесте помагач, али не онај чудесно моћни помагач, који, као у бајкама, јунаку вишеструко узвраћа за учињену услугу. Отац помаже одано и искрено, као сваки прави отац који воли своје дете. Само таква љубав и оданост могу да буду човеково магијско средство успеха.

Син и отац су се обојали. Шта негосијаје? Зашто мудри народни ѡријоведач не завршава овде ѡричу? Може ли само новац да учини човека срећним? Колико народни ѡријоведач цени младићеву ѡорност, ако му ѡријрема свадбу са царевом ѡерком? Младићу су ѡијредни ѡмагач и заштитица. Да ли

то може вечно да буде његов отац? Да ли се то ѡријродном ѡоку ствари млади, када заволе грубо, одвајају од родитеља? Бежећи стиреловито од мајстора ђавола, младић заштитицу налази у љубави царево кћери. Да ли и она одано сарађује са њим, као и његов отац? Да ли ѡријрецизно следи његова ѡијствива, стирейтећи за његов живот? Да ли је и љубав чудо и чини чуда?

Без љубави, помоћи, подршке и оданости нема ни успеха ни победа – лако закључујемо заједно.

Волела бих да ми ученици одговоре на тешко питање које повезује све значењске нивое приповетке.

Да ли народни ѡријоведач осуђује младића збој заната који је научио и вештина које ѡседује? Како се живело ѡада? Зашто је он најустојио оца, кога воли? Какав је то живот био и како се, уопште, живело ѡада, када су у животи моли да ѡистину само они који знају ђавоља ѡосла? Да ли је то кријтика друштвеног живота? Има ли тих, ђавољих, особина данас у нама?

У већој или мањој мери – мудрују моји ученици. По потреби, кажу.

Да ли вам са часове веронауке звучи познато стих из Библије: „Лукави као змије, безазлени као голубови“? Зашто дете треба да научи шта је зло? Како да се бори против нечега што не познаје и не препознаје? Да ли мислите да је породично јединство, а пре свега спремност родитеља да прихвате напредовање, а затим и доминацију деце – уобичајено? Да ли се родитељи лако одричу своје статусне предности? Где су та тачка или широко поље престројавања родитељске позиције у сараднички

однос? Када, и да ли, родитељи осете тренутак када их њихово дете дивно надраста? Како то схватају и прихватају? Да ли је успех њиховог детета, истовремено, и њихова радост – или горка спознаја о почетку њиховог краја? Зашто се плаше снаге своје деце, па упорно покушавају да их обезвреде и склоне из круга деловања и одлучивања? Живот није фер и родитељи се, често, на животном путу сусрећу са искушењима и недаћама за која немају и не знају решења. Ако млађи знају и виде пут – треба ићи за њима. То је, изгледа, на овим нашим просторима, најтеже.

Зато је ова приповетка драгоценна – мудрују моји ђаци.

У завршном делу часа сумирамо закључке.

Да ли се отац у овој приповеци суицицидних сину или та слуша без договора?

Ова приповека даје савршен модел разрешења свих проблема, а што је склад, сарадња и договор генерација, па само тако једна породи-

ца и један народ могу да напредују, кроз сајласје смене генерација, кад шоме дође време и зрелости.

Да ли вам се намеће паралела са познатим оцем и сином, Симеоном Немањом и његовим сином Раском, Светим Савом? До каквих је висина досејла њихова слоја и до каквих резултата?

Да ли можете храбро да закорачите даље, до оних висина на којима су они које називамо Оцем и Сином? Од њих о ђаволу и шерију – до Оца и Сина – има ли универзалније поруке и за нас и за свеколико човечанство? Ова савршена формула створена је и до нас, ујаклована у временску кайсулу приповеке, свима доступна.

На крају часа делим ученицима фото-копију новинске странице са стрипом који је настао по мотивима ове приповетке и предлагем да свако од њих нацрта своју таблу стрипа за следећи час, са мотивом који је на њега оставио најснажнији утисак.

Пре него што звони, предлагем ученицима да на додатној на-

стави овом интерпретативном методом обрадимо народну приповетку „Усуд“, а да они, као припрему, прочитају и библијску причу о виноградарима. Позвали бисмо и нашег вероучитеља на час.

Литература:

- Čajkanović, V. (1994). *Stara srpska religija i mitologija*. Beograd: Grupe izdavača.
- Izdanje dnevnih novina „Blic“ od 25. maja 2009. godine, str. 21.
- Karadžić, V. S. (1964). *Srpske narodne pripovijetke*. Beograd: Prosveta.
- Nikolić, Lj. i Milić, B. (2013). *Čitanica sa književnoteorijskim pojmovima za I razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Рагмила Гава
Техничка школа „Сава
Мунђан“, Бела Црква